

“Sa dau tu ga na nodra gadre na tamata, ka sa rawa vei keda yadua meda vakayacora e dua na ka me vukea yani e dua.

“. . . Vakavo ga keda soli keda ki na nodra qaravi eso tale, sa sega sara na inaki ni noda bula” (“What Have I Done for Someone Today?” *Liahona* Nov. 2009, 85).

Kemuni na taciqū kei na ganequ, meu vakamatatataka tale mada ni kedrau ituvaki bibi sara na Kalou kei na Luvena Lomani o ya meda gadreva ka vakasaqara me tiko e lomada na isololi ni loloma, “na loloma uasivi sara i Karisito” (Moronai 7:47). Ena lasika mai na isololi oqo na kaukauwa meda loloma ka qaravi ira kina na tamata me vaka a vakayacora na iVakabula.

A vakavulica vei keda na parofita o Momani na bibi cecere ni isololi oqo ka tukuna vei keda na sala meda ciqoma kina: “Oi kemudou na wekaqu lomani, mo dou masuta na Tamada ena yalomudou taucoko me vakasinaiti kemudou ena loloma oqo; ia na loloma sa solia vei ira era sa muria na Luvena ko Jisu Karisito ena yalodina, mo dou yaco kina mo dou luve ni Kalou; ia ni sa rairai mai ko Koya, eda na tautauvata kaya, ni da na raica na matana dina; ia meda rawata na inui-nui oqo ka vakasavasavataki me vaka sa savasava ko Koya” (Moronai 7:48).

Na veika lelevu era tekivu mai ena veika lalai ka rawarawa. Me vakataka ga na tikitikini koula e vakasokomuni tiko ena veigauna me laki iyau levu sara, sa vakakina na noda cakacaka ni veiqaravi ni caka vinaka lalai ka rawarawa ena laki yaco me dua na bula sa vakasinaiti tu ena lomana na Tamada Vakalomalagi, yalodina ki na cakacaka ni Turaga o Jisu Karisito, kei na yalo ni vakacegu kei na marau ena veigauna yadua eda dodoliga yani kina kivei ira tale e so.

Ni da sa volekata tiko yani oqo na Siga ni Mate meda na vakaraitaka na noda loloma kei na vakavinavinaka ki na solibula veisorovaki ni iVakabula mai na rawarawa, ni noda cakacaka ni veiqaravi loloma vei ira na tacida kei na ganeda ena noda vuvale, ena lotu, ka vakakina ena noda itikotiko. Ena ka oqo sa noqu masu ena yaca i Jisu Karisito, emeni. ■

Mai vei Elder Neil L. Andersen

Ena Kuoramu ni iApositolo Le Tinikarua

Vakarautaki ni Vuravura me baleta na iKarua ni Lako Mai

Na nomu itavi e dua na madigi vakamareqeti mo na kauti ira mai eso vei Karisito ka veivuke ena vakarautaki ni iKarua ni Lako mai ni iVakabula.

Au na vosa vakatabakidua tiko vei kemuni na yabaki 12 ki na 25 ko ni taukena tu na matabete ni Kalou. Keimami dau nanumi kemuni ka dau masulaki kemuni. Au a talanoataka ena dua na gauna me baleta na nona biliga vakaukauwa na tacina na makubui keirau tagane yabaki va. Ni oti na nona vakayalovinakataka na gone, a vuki na watiqū o Kathy vei koya na yabaki va ka taroga vakamalua, “na cava o biliga kina na tacimu?” A raici buna ka sauma, “Mimi, vosoti au. Sa yali na noqu mama ni DND, sa sega kina ni rawa meu digia na dodonu.” Keimami kila ni o ni dau tovolea vakaukauwa mo ni digitaka tiko ga na dodonu. Keimami lomani kemuni vakalevu.

O ni bau vakasamataka beka se baleta na cava o ni talai mai kina ki vuravura ena mataqali gauna vakaoqo? O ni a sega ni sucu ena gauna i Atama kei Ivi se ena gauna ni veiliutaki na fero

mai Ijipita se ena veiliutaki ni matavuvale nei Ming. O ni sa lako mai oqo ki vuravura ena ika 20 ni senitiuri, ni oti na imatai ni lako mai nei Karisito. Sa vakalesui mai ki vuravura na matabete ni Kalou, ka sa dodoka na ligana na Turaga me vakarautaki na vuravura me baleta Nona lesu mai ena lagilagi. Oqo na veigauna ni madigi uasivi kei na qaravi itavi bibi. Oqo na nomuni gauna.

O a vakaraitaka nomu vakabauti Jisu Karisito ena nomu a papitaeso. Ena nomu a tabaki ki na matabete, sa tosocake kina na nomu taledi kei na kila vakayalo. E dua na itavi bibi mo qarava sa ikoya mo vukea me vakarautaki na vuravura me baleta na iKarua ni Lako Mai ni iVakabula.

Sa digitaka na Turaga e dua na parofita, o Peresitedi Thomas S. Monson, me liutaka na cakacaka ni Nona matabete. Sa tukuna o Peresitedi Monson kivei kemuni: “Sa gadrevi ira na daukaulotu na Turaga.”¹ “O ira na cauravou

bula kilikili, ituvaki vinaka e dodonu me ra vakavakarau me ra laki kaulotu. Na vei qaravi vakadankaulotu e itavi ni matabete—e dua na itavi e namaki vei [iko] ka sa soli vakalevu vei iko.”²

Na vei qaravi vaka-dankaulotu e gadrevi kina na solibula. Ena tiko e dua na ka mo ni na biuta tu mai ni o ni sa rogoa na kaci ni parofita mo ni laki vei qaravi.

O ira era dau vakamuraia na qito rakavi era kila ni timi ni Niu Siladi na All Blacks, e vakatokayacataki vaka o ya baleta na roka ni nodra isulu ni qito, sa dua na timi ka na dau vakasakiti tu ga.³ Ni dua e digitaki me lewe ni All Blacks mai Niu Siladi ena via tautauvata toka kei na dua e qito tiko ena dua na timi ni Super Bowl se dua na timi ni soka ena Bilo ni Vuravura.

Ni se qai yabaki 18 o Sidney Going ka sa taura tu kina na Matabete i Eroni ena 1961, a sa kilai levu tu kina ena buturara ni rakavi mai Niu Siladi. Era lewe levu sara era sa nanuma tu ni na digitaki o koya kina timi ni All Blacks ena yabaki ka tarava, ena vuku ni nona matai ena qito.

Ni se qai cadra cake sara ga mai na nona qito rakavi ena gauna e yabaki 19 kina, sa vakaraitaka kina o Sid ni o koya e sa na sega ni qito rakavi me sa lako i kaulotu. Eso era kaya vua ni lialia. Ka so tale era kaya ni yalawai.⁴ Era vosataka vua ni nona madigi ena qito rakavi o ya e rawa me sega ni lesu tale mai.

Vei Sid e sega ni o koya o ya na ka e sa na biuta laivi tu mai—e sa ikoya na madigi kei na itavi ka sa waraki

koya tu mai liu. Sa tiko e dua na itavi ni matabete me laki qarava o koya ena rua na yabaki ni nona bula me laki vunautaka kina na dina ni ivakavuvuli ni kosipeli i Jisu Karisito. Ena sega sara ga—sega mada ga ni rawa me digitaki me qito ena timi ni rakavi ni nona vanua, vata kei na kena irogorogo—me na tarovi koya mai na nona laki qarava na itavi o ya.⁵

A kacivi mai vua na parofita ni Kalou me laki vei qaravi ena Tabana ni Kaulotu ena Ra kei Kenada. Ena vula oqo, sa na mai oti vinaka kina e vasagavulu ka walu na yabaki mai na gauna e a lako kina o Elder Sidney Going yabaki 19 me biuti Niu Siladi ka laki qarava na itavi ni dankaulotu ena Lotu i Jisu Karisito ni Yadodonu Edaidai.

A talanoataka vei au o Sid e dua na ka a yaco ena nona kaulotu. Sa mai karobo na vanua, ka rau sa vakarau lesu kei nona itokani ki nodrau itikotiko. Rau sa qai nanuma me rau sikova tale mada e dua na vuvale. A vakacurumi rau na tama. Erau vakadinadinataka na iVakabula o Elder Going kei na nona itokani. Eratou ciqoma e dua na iVola i Momani na matavuvale. A wiliwili ena bogi taucoko o tamadratou. Ena loma ni dua veimama na macawa ka tarava sa wilika oti taucoko na iVola i Momani, na Vunau kei na Veiyalayalati, kei na Mataniciva Talei. Eratou sa mani papitaiso sara na matavuvale oqo ena vica na macawa ka tarava.⁶

Na laki kaulotu ka sega ni o lai qito ena timi ni All Blacks ni Niu Siladi? A sauma lesu o Sid ka kaya, “Na

kalougata ni [nodra kau mai na tani] ki na kosipeli e bibi cake sara mai na veika tale e so [ko] na solibula kina.”⁷

Ko na rairai vakataroga tiko se cava sa yaco vei Sid Going ni oti nona kaulotu. Na ka bibi duadua: na vakamau tawamudu vei nona daulomani, o Colleen; lima na luvedrau; kei na ibinibini makubudrau. Sa bula tu o koya ena nona vakararavi vua na Tamada Vakalomalagi, maroroya tu na ivunau, ka vei qaravi tu vei ira na tani.

Vakacava na rakavi? Ni oti na nona kaulotu, e qai yaco o Sid Going me dua na naba 9 vakairogorogo ena itukutuku ni timi ni All Blacks, ni a qito voli ena 11 na yabaki ka kavetanitaka na timi ena vuqa na yabaki.⁸

E vakacava soti na vinaka nei Sid Going? Sa vinaka sara ga o koya ni a veisautaka me sa sega na qito ena Sigatabu baleta ni o koya ena sega ni qito ena Sigatabu.⁹ Sa rui vinaka sara ga o Sid ka yaco me vakavinavinakataki koya na Ranadi mai Igiladi ena nona vakaitavi ena qito rakavi.¹⁰ Ena vuku ni nona sa rui vinaka a volai kina e dua na ivola baleti koya ka vakatokai na *Super Sid*.

Vakacava kevaka me a sega ni yaco mai vei Sid na veivakacerece-rei o ya ni oti nona kaulotu? E dua na cakamana levu ena vei qaravi ni dankaulotu ena loma ni Lotu oqo o ya o Sid Going kei na vica vata na udolu me vakataki koya sara ga era a sega ni taroga, “Na cava au na rawata mai na noqu kaulotu?” ia era taroga, “Na cava meu na solia?”

Na nomu itavi e dua na madigi vakamareqeti mo na kauti ira mai kina eso vei Karisito ka veivuke ena vakarautaki ni “iKarua ni Lako Mai ni iVakabula.”

Sa vakaraitaka makawa sara na Turaga na veika me caka baleta na Nona iKarua ni Lako Mai. A tukuna vei Inoke, “Ena lako sobu mai lomalagi na ka dodonu ka tubu ga e vuravura na ka dina, . . . ia au na cakava me ubi vuravura na cakacaka dodonu kei na dina me vaka sa ubi vuravura na waluvu ia era na soqoni vata mai ko ira kecega kau sa digitaka mai na iyalayala kei vuravura.”¹¹ A parofisaitaka na parofita o Taniela ena iotioti ni gauna ena tete yani na kosipeli ki na iyalayala kei vuravura me vaka e dua na “vatu [ni sa] kavida mai na [dua] ulunivanua ka sega ni ta ena ligana e dua.”¹² A tukuna o Nifai ena iotioti ni gauna era na lewe lailai toka ga na lewe ni Lotu ia era na robota na veiyasai vuravura.¹³ E tukuna na Turaga ki na itabatamata oqo, “Raica dou sa lesi mo dou vakasoqoni ira vata na noqu tamata digitaki.”¹⁴ Kemuni na taciq gone, na nomuni kaulotu sa ikoya e dua na madigi ka itavi cecere, ka sa ka bibi ena soqoni yalataki oqo ka semati ki na nomu icavacava tawamudu.

Ena itekivu ni gauna ni Veivakalesuimai, era a gumatua sara na Veitacini ena nodra kacivaka na itukutuku ni kosipeli. Ni se qai oti ga e vitu na yabaki na kena tavoci na Lotu ena yabaki 1837, na gauna ni bula dredre kei na veivakacacani, era a vakau na daukaulotu me ra laki veivakalotutaki e Igiladi. Ena veiyabaki sa tarava, era sa vunau voli na daukaulotu ena veivanua dredre sara me vakataki Austria, French Polynesia, Idia, Barbados, Chile, kei Jaina.¹⁵

Sa vakalougatataka tiko na Turaga na cakacaka oqo, ka sa tauyavutaki tiko na Lotu ena veiyasai vuravura. Sa vakadewataki tiko na soqoni oqo ena 92 na mataqali vosa. Eda vakavinavinaka ki na 52,225 na daukaulotu tudei ka ra veiqaravi voli ena 150 na matanitu.¹⁶ Ena sega ni na dromu na matanisiga vei ira na daukaulotu buladodonu ena nodra vakadindinataki tiko na iVakabula. Vakasamataka mada

na kaukauwa ni 52,000 na daukaulotu, ka ra sa vakalougatataka ena Yalo ni Turaga, ena nodra yalodoudou me ra na tukuna tiko ni “sega tale ni dua na yaca se na sala se ivakarau sa soli me ra bula kina na luve ni tamata . . . , na yaca duadua ga i Karisito.”¹⁷ Keimami vakavinavinakataki ira na tini vakacaca na udolu na daukaulotu era sa lesu mai na kaulotu ka ra solia na nodra vinaka ka ra se tomana tiko ga na nodra sasaga ni ivakaraitaki vinaka. Sa vakarautaki tiko na vuravura me baleta na iKarua ni Lako Mai ni iVakabula ena nodra sasaga me baleta na cakacaka ni Turaga mai ve ira na Nona daukaulotu.

Na veiqaravi ni kaulotu e cakacaka vakayalo. Ena gadrevi kina na vakavakarau kei na bulakilikili. E tukuna o Peresitedi Monson, “Ra cauravou, Au vakadreti kemuni mo ni vakavakarau ena laki kaulotu. Ni maroro kemuni mo ni savasava ka buladodonu mo ni matataka na Turaga.”¹⁸ Ena veiyabaki ni nomuni vakavakarau tiko mo ni laki kaulotu, ni yalo vinaka mo ni nanuma tiko na itavi vakamareqeti sa tu e matamuni. Na veika o ni na cakava ni bera ni o ni laki kaulotu ena tara sara vakalevu na kaukauwa ni matabete e tiko vei kemuni ena gauna o ni sa na lako kina. Vakarautaki kemuni vakavinaka.

A vosa o Peresitedi Monson me baleti “ira vakayadua na cauravou bula kilikili [ka vakavakarau tiko] me ra laki kaulotu.”¹⁹ Ena sega beka ni rawa ni laki kaulotu e dua baleta na ituvaki ni bula se na so tale beka na vuna. Ni o ni sa na veivosaki kei rau na nomuni itubutubu kei na nomuni bisovi sa na

rawa mo ni kila se o ni na rawata se sega. Kevaka me sa na vakaoqo na ka o ni na sotava, kakua ni yalolailai ena vuku ni ka sa mai yaco. Ena dolava vei kemuni na Turaga na katuba baleta ni o Koya ena dau yalololoma vei ira era dau lomani Koya.

Era nanuma beka eso ni ra sa rairai qase ka sa sega ni rawa me ra laki veiqaravi. Dua na noqu itokani mai Jaina e a sotava na Lotu mai Cambodia ni sa yabaki ruasagavulu vakacaca. Sa qai vakananuma se me sa laki kaulotu beka. Ni oti na nona dau masumasu kei na veitalanoa vata kei bisovi sa qai kacivi ka laki kaulotu sara ki Niu Ioka. Kevaka me vakaleqai kemuni tiko na nomuni yabaki, ni masulaka ka laki veitalanoa vata kei nomuni bisovi. Ena dusimaki kemuni o koya.

E limasagavulu na pasede ni daukaulotu era veiqaravi ga ena nodra dui vanua. Dodonu ga me vaka o ya. Sa yalataka oti na Turaga “era na rogoca na tamata yadua na kosipeli ena nodra vosa, io ena nodra ivosavosa.”²⁰ O ni na kacivi ena parofisai ka laki veiqaravi ena vanua sara ga o ni gadrevi vakalevu mai kina.

Au dau taleitaka meu sotavi ira na daukaulotu e veiyasai vuravura tau-coko. Ena dua na gauna lekaleka sa oti au a veisiko voli ena Tabana ni Kaulotu e Serene Ositerelia, o ni kila o cei keirau sota? O Elder Sidney Going—na daurakavi vakairogorogo mai Niu Siladi. Sa yabaki 67 oqo, se baci kaulotu tale tiko, ia ena gauna oqo vata kei na dua na itokani e digitaka ga o koya: O Sisita Colleen Going. E tukuna vei au

me baleta e dua na matavuvale a rawa me rau vakavulica. Erau lewenilotu na itubutubu ia erau sa luluqa tu ena Lotu ena vuqa na yabaki. Erau a veivuke o Elder kei Sisita Going ena kena vakatakatai tale na vakabauta ena matavuvale. E tukuna vei au o Elder Going na kaukauwa a vakila ni tucake tu e yasai tamadrato ena tobu ni veipapitaisotaki, ni papitaisotaki rau na tacina kei na garena gone na luvena tagane qase dua-dua, ka sa taura tu ena gauna oqo na matabete. E vakamacalataka o koya na reki ni noda vakadinadinataka e dua na matavuvale sa vakaduavatataki ka ra qai vakasaqara vata na bula tawamudu.²¹

Eratou tukuna kivei kemuni na Mataveiliutaki Taumada:

“Oi kemuni [na] [yalu] digitaki ko [ni sa] lako mai ena gauna oqo ka sa tu na itavi kei na madigi, vakakina na veitemaki, sa duatani sara. . . .

“Keimami masulaki kemuni . . . [ni] ko ni rawa ni qarava na itavi levu sa tu e matamuni . . . ni ko ni na buladodonu [ka gumatua] mo ni na qarava yani na itavi ni tarai cake ni matanitu ni Kalou ka vakarautaka na vuravura me baleta na iKarua ni Lako Mai ni iVakabula.”²²

Au taleitaka na droini nei Harry Anderson baleta na iKarua ni Lako Mai ni iVakabula. E vakavotuya vei au ni na lako mai ena nona iukuuku kei na kaukauwa. Ena yaco na veika matalia e vuravura vakakina mai lomalagi.²³

Era na “vaqarai [Koya]” o ira era namaka tiko na lako mai ni iVakabula. Ka sa yalataka tu o Koya, “Au na lesu mai!” Era na raici Koya o ira na yalododonu “ena vei o ni lomalagi [kei ira na agilosu yalosavasava], ena kaukauwa kei na iukuuku levu.”²⁴ “E dua na agilosu ena uvuca na nona davui, kei ira na yalododonu . . . mai na veiyasai vuravura vava”²⁵ me ra na “veitata vata kei koya.”²⁶ O ira “era sa moce,” kena ibalebale o ira na Yalododonu kilikili era sa mate, “era na tucake [talega] mai me ra veitata kei [Koya].”²⁷

E tukuna na ivolanikalou, “Na Turaga [ena] tucake [ena] ulunivanua,”²⁸ ka “[o Koya] ena vosa mai me matata, ka ra na rogoca kece na veimatanitu e vuravura.”²⁹

Kemuni na taciqa gone ena matabete, au vakadinadinataka na

vakaturaga, ia vakauasivi, na kena dina ni na yaco dina na veika lagilagi oqo. E bula tiko na iVakabula. Ena lesulai ki vuravura. Ia ena yasa ni ilati oqo se yasana kadua o iko vata kei au e daru na marautaka vata na Nona lako mai, ka vakavinavinaka vua na Turaga ni a talai kedaru mai ki vuravura o Koya ena gauna oqo me daru mai vakavatukanataka na noda itavi tabu ena kena vakarautaki na vuravura baleta na Nona lesumai. Ena yaca i Jisu Karisito, emeni. ■

IDUSIDUSI

1. Thomas S. Monson, “The Lord Needs Missionaries,” *Liahona* Jan. 2011, 4.
2. Thomas S. Monson, “Ena Noda Mai Sota Vata Tale,” *Liaona* Nove. 2010, 4–6.
3. See stats.allblacks.com.
4. Raica na Bob Howitt, *Super Sid: The Story of a Great All Black* (1978), 27.
5. Veivosaki ena talevoni kei Peresitidi Maxwell Horsford, iTeki o Kaiokohe Niu Siladi, Maji 2011.
6. Veitaratara ena talevoni kei Elder Sidney Going, Maji 2011.
7. Veitaratara ena i-meli mai vei Elder Sidney Going, Maji 2011.
8. See stats.allblacks.com/asp/profile.asp?ABID=324.
9. Veivosaki ena talevoni kei Peresitidi

Maxwell Horsford, iTeki o Kaiokohe Niu Siladi, Maji 2011.

10. A soli vei Sid Going e dua na MBE (Member of the Order of the British Empire) ena 1978 me baleta a nona itavi ena qito rakavi (raica na Howitt, *Super Sid*, 265).
11. Mosese 7:62.
12. Taniela 2:45.
13. Raica na 1 Nifai 14:12–14.
14. Vunau kei na Veiyalayalati 29:7.
15. Raica na *Deseret News 2011 Church Almanac* (2011), 430, 432, 458, 463, 487, 505.
16. Mai na 31 ni Tiseba, 2010.
17. Mosaia 3:17.
18. Thomas S. Monson, *Liahona* Jan. 2011, 4.
19. Thomas S. Monson, *Liaona* Nove. 2010, 5–6.
20. Vunau kei na Veiyalayalati 90:11.
21. Veitaratara ena talevoni kei Elder Sidney Going, Maji.2011.
22. “iTukutuku mai na Mataveiliutaki Taumada,” *Me iSakisaki ni iTabagone: Vakayacora Noda iTavi Vua na Kalou* (ivolalailai, 2001), 2–3.
23. Raica na Vunau kei na Veiyalayalati 43:18; 45:40.
24. Vunau kei na Veiyalayalati 45:44.
25. Vunau kei na Veiyalayalati 45:45,46.
26. Vunau kei na Veiyalayalati 88:96.
27. Vunau kei na Veiyalayalati 45:45; raica talega na Vunau kei na Veiyalayalati 29:13; 88:96–97.
28. Vunau kei na Veiyalayalati 45:48.
29. Vunau kei na Veiyalayalati 45:49.